

УДК 658.589.04.69

Русинко М. І., к.е.н., доцент кафедри обліку, економіки та управління персоналом підприємства ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» (Україна).

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Стаття присвячена дослідженню теоретико-методичних підходів до визначення потенціалу інноваційного розвитку будівельних підприємств. Висвітлено роль та значення інновацій для забезпечення ефективної діяльності сучасних підприємств. Встановлено, що будівництво, особливо інноваційне, має значне соціальне значення та приносить суттєвий економічний ефект. Обґрунтовано актуальність визначення потенціалу інноваційного розвитку будівництва в цілому та будівельних підприємств зокрема. Метою даної статті є систематизація досліджень щодо трактування сутності потенціалу інноваційного розвитку будівельних підприємств. Теоретичною базою дослідження є наукові праці зарубіжних та вітчизняних учених стосовно проблем визначення сутності потенціалу інноваційного розвитку. В статті дається чітке термінологічне визначення понять «потенціал», «розвиток» та «інноваційний розвиток». Дається власне трактування сутності понять «інноваційний розвиток» та «потенціал інноваційного розвитку». Автор акцентує увагу на необхідності врахування галузевої специфіки при дослідженні сутності поняття «потенціал інноваційного розвитку будівельного підприємства».

Ключові слова: потенціал, розвиток, інновації, інноваційний розвиток, потенціал інноваційного розвитку

Літ. 18.

Русинко М. И.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПОТЕНЦИАЛА ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ СТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Статья посвящена исследованию теоретико-методических подходов к определению потенциала инновационного развития строительных предприятий. Освещена роль и значение инноваций для обеспечения эффективной деятельности современных предприятий. Установлено, что строительство, особенно инновационное, имеет значительное социальное значение и приносит существенный экономический эффект. Обоснована актуальность определения потенциала инновационного развития строительства в целом и строительных предприятий в частности. Целью данной статьи является систематизация исследований относительно трактовки сущности потенциала инновационного развития строительных предприятий. Теоретической базой исследования являются научные труды зарубежных и отечественных ученых по проблемам определения сущности потенциала инновационного развития. В статье дается четкое терминологическое определение понятий «потенциал», «развитие» и «инновационное развитие». Дается собственная трактовка сущности понятий «инновационное развитие» и «потенциал инновационного развития». Автор акцентирует внимание на необходимости учета отраслевой специфики при исследовании сущности понятия «потенциал инновационного развития строительного предприятия».

Ключевые слова: потенциал, развитие, инновации, инновационное развитие, потенциал инновационного развития

Rusinko M. I.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO DETERMINING THE POTENTIAL OF CONSTRUCTION ENTERPRISES' INNOVATIVE DEVELOPMENT.

The article investigates theoretical and methodological approaches to determining the potential of construction enterprises' innovative development. The role and significance of innovation to ensure the efficient operation of modern enterprises was defined. It was established that construction, especially innovative, has considerable social significance and brings significant economic benefits. Actuality of determining the potential of innovative development of the construction sector in general and construction enterprises in particular was substantiated. The purpose of this paper is to systematize research on interpretation of the essence of the potential of construction enterprises' innovative development. The theoretical basis of research is scientific papers foreign and domestic scientists on the issues of defining the essence of the potential of innovation development. The article gives a clear terminological definition of the terms of "potential", "development" and "innovative development". Own interpretation of the essence of concepts "innovative development" and "potential innovation development" was proposed. The author emphasizes the need to take account of the

specific features of construction sector in the study of the essence of the concept of "potential of innovative development of construction enterprises".

Keywords: *potential development, innovation, innovative development, potential of innovation development*

Постановка проблеми. Одним з ключових чинників, що впливають на зміни в економіці будь-якої країни, є підвищення економічної ролі інновацій. Від рівня інноваційної активності, масштабу і характеру застосування інновацій на всіх стадіях життєвого циклу підприємства залежить ефективність не тільки його діяльності, але і галузі в цілому.

Будівництво – одна з галузей економіки України, що має велике соціальне значення, а економічний ефект від інвестованих в інноваційне будівництво фінансових ресурсів полягає в зростанні вкладених коштів, які зумовлюють обсяги інноваційного будівельного виробництва. Спонукальним мотивом впровадження інноваційної продукції у будівництві є ринкова конкуренція, що змушує оптимізувати витрати виробництва і знижувати вартість готової продукції. Зважаючи на те, що будівництво вважається найменш інноваційно-активною галуззю у всьому світі, постає необхідність у визначенні потенціалу її інноваційного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню економічних проблем будівельної галузі, особливостям функціонування та розвитку підприємств будівельної галузі присвячені роботи багатьох вчених, зокрема А.Беркути, О. Іванілова, О.Колесникова, В.Костюченка, М. Карповича, Т. Момот, І.Писаревського, М. Прилепової, В. Торкатюка, Р. Тяна, Л. Чистова Г. Хайкіна, Л.Шутенка, Ю. Яворовського та інших. Проблеми визначення передумов переходу підприємств на інноваційний шлях розвитку досліджувалися у роботах М. Абібулаєва С.Ілляшенко, Л. Нейкової, Т.Товт та інших вчених-економістів.

Метою дослідження. Метою дослідження є систематизація досліджень щодо трактування сутності потенціалу інноваційного розвитку будівельних підприємств.

Результати. Дослідження інноваційного характеру розвитку підприємств будівельної галузі виявило необхідність двох напрямків вивчення. По-перше, методологія визначення сутності економічної категорії «потенціал інноваційного розвитку» повинна базуватися на чіткому термінологічному визначенні понять «потенціал», «розвиток» та – «інноваційний розвиток». По-друге, при формулюванні поняття «потенціал інноваційного розвитку будівельного підприємства» обов'язково необхідно враховувати специфіку формування потенціалу таких підприємств.

Аналіз науково-методичної літератури із зазначеної проблеми засвідчив наявність багатьох відмінностей у підходах до визначення змісту, сутності та структури потенціалу як одного із важливих понять економічної науки [5].

Термін «потенціал» у своєму етимологічному значенні походить від латинського слова «potentia» й означає «приховані можливості», які в господарській практиці завдяки праці можуть стати реальністю. У широкий вжиток дана категорія прийшла у ХІХ ст. від франц. *potentiel*, яке перекладається «що може бути» [16].

Тлумачний словник української мови під цим терміном розуміє «приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов». Український словник іншомовних слів розуміє під цим поняттям «сукупність наявних засобів, можливостей у певній галузі тощо» [18, с.764].

Дослідження того, як змінювалися наукові розуміння терміна «потенціал» дає змогу зробити висновок, що його запровадження в економічній дослідженні було пов'язане з розробкою проблем комплексної оцінки рівня розвитку виробничих сил у двадцяті роки минулого століття.

Порівнюючи визначення категорії «потенціал» із категорією «ресурси» (від франц. *ressource* - допоміжний засіб), що трактується як цінності, запаси, джерела засобів, доходів, можна побачити схожість цих термінів. Так, думки у підтвердження першого підходу до потенціалу як до сукупності ресурсів висловлював Л.І. Абалкін [2]. І.І. Лукінов, який визначав виробничий потенціал як кількість та якість ресурсів, які має у своєму розпорядженні та чи інша господарська система [11]. Черніков Д.А. розглядає потенціал у якості адитивної сукупності матеріально-речових ресурсів економічного агента, які визначають результативність щодо їх перетворення у бажаний результат у трьох категоріях – економічній, виробничій та науково-технічній. [10]. Але даний підхід має загальний характер, адже тільки за умов системного поєднання ресурсів принципово можливе протікання будь якого економічного процесу.

Другий підхід до розуміння потенціалу як способу інтеграції ресурсів може бути підкріплений думками авторів, щодо розуміння потенціалу як сукупності ресурсів, здатної виробляти певну кількість матеріальних благ (робиться спроба врахувати процес взаємодії ресурсів). Російський автор А.Андрєєв, вважає саме цей підхід найбільш адекватним [1].

Однак для будь якої економічної системи виробництво матеріальних благ не є саме по собі метою діяльності. Критерієм ефективності функціонування виступає спроможність системи виробляти

матеріальні блага із мінімальним використанням ресурсів. Відтак номінальна забезпеченість ресурсами та можливість їх інтеграції не характеризує ефективність їх використання.

Нами підтримується підхід до розуміння потенціалу що орієнтується переважно на потенціал, як ієрархічну структуру яка обумовлює ефективне використання наявних ресурсів, тобто результат господарської діяльності.

Отже, як бачимо, широке трактування поняття «потенціал» дозволяє застосувати його до різних галузей науки і діяльності людини залежно від того, про яку силу, засоби, запаси, джерела йдеться. В такому разі можна констатувати, що сучасне розуміння потенціалу як економічної категорії вийшло за межі оцінки наявних у підприємства ресурсів та охоплює усю сукупність факторів економічної діяльності які здатні забезпечити розвиток суб'єкта господарювання.

Далі перейдемо до сутності поняття «розвиток». Розвиток будь-якого рівня є процесом, спрямованим на зміну об'єкту з метою його удосконалення. В процесі розвитку відбуваються кількісні і якісні зміни об'єкту. По напрямку розвиток може бути як прогресивним так і регресивним. Регресивний розвиток (від латин. *regressus* - зворотний рух) є типом розвитку, для якого характерний перехід з вищого рівня до нижнього. Прогресивний розвиток (від латин. *progressus* - рух вперед, успіх) - тип розвитку, для якого характерний перехід з нижнього рівня до вищого, від менш досконалого до досконалішого [18].

Прогресивний розвиток може реалізовуватися по інерційній і інноваційній траєкторії. Інерційний розвиток систем спрямований на збільшення і якісне поліпшення структури об'єкту без інноваційної складової (без переходу на новий рівень системної організації). Інноваційний розвиток несе оновлення, зміни, забезпечуючи якісне зростання ефективності процесів або продукції і супроводжується переходом на новий рівень системної організації. У нашому дослідженні розглядається інноваційний розвиток як явище, що представляє сукупність процесів матеріальних перетворень, обумовлених реалізацією інновації в просторово-часовому аспекті.

В процесі свого розвитку підприємство використовує свій потенціал, взаємодія складових якого дозволяє оптимізувати структуру чинників виробництва і забезпечує синергетичні ефекти, які в сукупності чинять визначальний вплив на можливості і умови розвитку підприємства.

Безумовно, діалектичне уявлення про розвиток створює базис теорії: закон єдності і боротьби протилежностей, закон переходу кількісних змін в якісні і закон заперечення по суті розглядають з різних сторін процес розвитку. Так, закон єдності і боротьби протилежностей показує джерело, причину руху (зміни); закон переходу кількісних змін в якісні пояснює, як і яким чином відбуваються зміни в ході розвитку; закон заперечення характеризує спрямованість і обґрунтовує прогресивний характер розвитку [3].

Будь-яка організація постійно знаходиться між прагненням до прогресу і регресивними зупинками, викликаними внутрішніми і зовнішніми деструктивними перешкодами, обставинами і рутиною. Це еволюційні складові розвитку підприємства. Сам процес розвитку відбувається через нестійкість, мінливість, бифуркації. Це революційні складові. Отже в такому випадку закон розвитку підприємства можемо сформулювати таким чином: кожне підприємство в процесі свого розвитку прагне до оптимальної самореалізації як цілого потенціалу, так і складових його елементів на основі їх активного використання і динамічного розвитку.

На нашу думку, закон розвитку підприємства як соціально-економічної системи реалізується через сукупність принципів:

1. Принцип динамічної рівноваги. Він припускає: оптимальне співвідношення між усіма елементами підприємства як системи, а також між окремими частинами; оптимального співвідношення системи із зовнішнім середовищем; оптимальної відповідності між стійкістю і мінливістю, самоорганізацією і хаосом;

2. Принцип пріоритетності розвитку. Підприємство повинно прагнути до забезпечення розвитку за допомогою перерозподілу матеріальних ресурсів з менш важливих на важливіші і перспективніші напрями.

3. Принцип поелементної змінюваності. Згідно з цим принципом розвиток матеріальних систем здійснюється не безпосередньо і прямо, а за допомогою зміни їх складових елементів.

4. Принцип двох сигм. Це принцип розвитку нескінченного через кінцеве. Сигмовидна природа розвитку допомагає підприємству своєчасно здійснити перехід на нову технологію, на нове поєднання чинників виробництва. На підставі цього принципу формуються функціональні стратегії розвитку.

5. Принцип розумного консерватизму. Зміна потенціалу системи, сприяючого розвитку, перехід з деяким запізнюванням, обумовленим темпом зміни обсягів ресурсів і технологій.

6. Принцип адаптації. Кожна система прагне згладити наслідки внутрішніх і зовнішніх збурюючих дій. По суті це гомеостаз розвитку і характер гомеостатичних реакцій.

7. Принцип стабілізації. Прагнення до стабілізації найбільш ефективних (прогресивних) етапів життєвого циклу.

8. Принцип синергізму інноваційного розвитку припускає, що збалансоване зростання економічної системи вищого рівня залежить від балансу чинників виробництва, що формують ресурсний потенціал підприємства.

Формулюючи принципи розвитку слід зазначити, що прагнучи до стійкого інноваційного розвитку, підприємство шукає такий набір і поєднання ресурсів, при якому його потенціал буде істотно вищий за суму потенціалів кожного з ресурсів, що входять до нього.

Таким чином, різні поєднання чинників і інтенсивності, інноваційності їх використання дають можливість формування і прояву синергетичних ефектів, що визначають потенційні можливості вибору різних атракторів, що включають різні стратегії і альтернативи розвитку.

При чому, моделюючи поєднання чинників виробництва і впливу інтенсивності їх використання на швидкість і якість досягнутих результатів можна управляти внутрішнім процесом розвитку системи. Безумовно, зовнішні чинники (науково-технічний прогрес, конкуренція, інституціональні складові) чинять вплив на розвиток і знижують рівень визначеності в управлінні розвитком системи, проте, на нашу думку, облік внутрішніх складових факторного потенціалу і вивчення його впливу на розвиток є виправданим, таким, що підвищує стійкість і надійність функціонування системи.

На сучасному етапі в умовах наростання загроз і ризиків природним прагненням будь-якої відкритої системи є вихід на новий рівень організації з орієнтацією на новий критичний рівень. Відзеркаленням цього прагнення є поява інноваційних ідей і розвиток інноваційних процесів. Слід позначити центральну позицію інноваційної ідеї в процесах інноваційного розвитку.

Засновник теорії інновацій Й. Шумпетер вважав, що інноваційний розвиток — це якісно нові зміни господарського кругообігу, викликані підприємницькою ініціативою як нова виробнича функція, яка є економічним зростанням і здійснення нових комбінацій в народному господарстві, як форма і зміст розвитку [4].

М. Портер зазначав, що інноваційний розвиток — це процес утримання конкурентних переваг на основі постійного вдосконалення, винахід нових, складніших технологій або форм ведення бізнесу [6].

Більшість сучасних науковців, стверджують, що інноваційний розвиток — це процес закономірної інноваційної зміни економічної діяльності підприємства шляхом переходу від старого інноваційного стану до нового, від простого до складного. Основне призначення інноваційного розвитку полягає в тому, щоб вплинути на прискорення економічного розвитку підприємства.

Проведений аналіз як вітчизняної, так і зарубіжної наукової літератури показав, що незважаючи на велику кількість робіт, присвячених теорії потенціалів та інноваційній діяльності, погодженого розуміння категорії «потенціал інноваційного розвитку» не існує. Як правило, у наукових працях цей термін застосовується при розв'язанні інших науково-пізнавальних завдань. Останнім часом воно знаходить все більше розповсюдження, з'являються самостійні дослідження, присвячені аналізу різних підходів до розуміння змісту цієї дефініції.

Таким чином, інноваційний розвиток підприємства - процес послідовного руху підприємства до стійкого стану за рахунок формування і дії синергетичних ефектів від різних поєднань чинників виробництва, отриманих в ході інноваційних перетворень. Саме синергетичний ефект від взаємодії чинників виробництва формує потенціал якісного інноваційного розвитку підприємства.

Ураховуючи існуючі дослідження з даного питання, можна сказати, що потенціал інноваційного розвитку - це комплекс можливостей і здатностей до їх реалізації, що визначають спроможність приводити у відповідність до вимог внутрішні можливості розвитку на основі постійного пошуку способів ефективного реалізації наявних та перспективних ринкових можливостей.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз науково-методичної літератури щодо розгляду питання оцінки інноваційного розвитку підприємства дозволив скласти загальне уявлення про наявність існуючої методологічної бази сучасної економічної науки з окресленої проблематики. Проведене дослідження показало, що головною передумовою переходу на інноваційний шлях розвитку є наявність певного потенціалу інноваційного розвитку і здатність його реалізувати. Потенціалом інноваційного розвитку можна і необхідно управляти, оскільки цілеспрямована дія на систему ресурсів підприємства дозволяє досягти бажаного результату прогресивного інноваційного розвитку.

Таким чином, було виявлено наявність значного теоретичного підґрунтя для формування методологічної бази для визначення сутності потенціалу інноваційного розвитку підприємства, яке, на нашу думку, потребує подальшої систематики.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андреев, Андрей Владимирович. Эффективность использования производственного потенциала пищевой промышленности : автореферат дис. ... кандидата экономических наук : 08.00.05 / Моск. гос. соц. ун-т. - Москва, 2002. - 22 с. с. 11-12
2. Абалкин Л.И. Новый тип экономического мышления. М.: Экономика, 1987. - 387 с., с. 214

3. Ващенко Н.В. Теоретичні підходи до визначення сутності та структури економічного потенціалу підприємства // Вісник соціально – економічних досліджень. - 2007.- 28. – С.41 – 44.
4. Вахнюк С.В. Показники економічної ефективності інноваційних технологій у банківській сфері: дис. ... кандидата екон. наук: 08.02.02 / Вахнюк С.В. – Суми, 2005. – 185 с.
5. Діагностика потенціалу економічної безпеки підприємства у функціональному аспекті його інноваційної політики [Електронний ресурс] / С.М. Шкарлет // Культура народів Причорномор'я. — 2006. — №85. — С. 155-161 — Библиогр. в конце ст. 15 назв. — укр., С. 156
6. Жихор О.Б. Оцінка ефективності інноваційних проектів підприємства : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація та управління підприємствами» / Жихор О.Б. – Харків, 2002. – 18 с.
7. Костевко В. І. Методологічні питання оцінювання ефективності інноваційної діяльності підприємства / Костевко В.І. // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Проблеми економіки та управління. – 2011. – № 698. – С. 66 – 73.
8. Кураленко О. Г. Методологические вопросы инновационного развития экономических систем [Текст] / О. Г. Кураленко // Молодой ученый. — 2011. — №10. Т.1. — С. 127-130.
9. Крылов Э.И. Анализ эффективности инвестиционной и инновационной деятельности предприятия: учебное пособие / Крылов Э.И., Власова В.М., Журавкова И.В. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 608 с.
10. Кужда Т.І. Соціально-економічне оцінювання та планування інноваційного розвитку машинобудівних підприємств : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» (за видами економічної діяльності) / Кужда Т.І. – Львів, 2009. – 23 с.
11. Лукинов И., Онищенко А., Пасхавер Б. Аграрный потенциал: исчисление и использование // Вопросы экономики. – 1988. - №1. – С. 12-21, 12
12. Лютий С.В. Інноваційний розвиток підприємств машинобудування: класифікація факторів та їх аналіз / Лютий С.В. // Наука й економіка. – 2008. – №4 (12). – С. 267 – 271.
13. Лященко О.В. Проблеми оцінки ефективності використання інноваційного потенціалу підприємства / Лященко О.В. // Економічний вісник Донбасу № 2 (20). – 2010. – С. 176 – 180.
14. Малюта Л. Я. Оцінювання рівня інноваційного розвитку промислового підприємства / Малюта Л.Я. // Соціально-економічні проблеми і держава [Електронний ресурс]. – 2011. – Вип. 1 (4). – Режим доступу до журн.: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11mlyrpp.pdf>.
15. Маслак О.І., Квятковська Л.А. Система оцінки показників інноваційного потенціалу промислового підприємства / О.І. Маслак, Л.А. Квятковська // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=298>.
16. Тлумачний словник української мови: Понад 12500 статей (близько 40000 слів) / Ред. В.С. Калашника. – (2 вид.) – Х.: Прапор, 2004.– 992 с.
17. Товт Т.Й. Методичні підходи до визначення показників ефективності інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні / Товт Т.Й. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.11. – С. 240 – 249.
18. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних сполучень / Укл. Л.О. Пустовіт, С.І. Скопенко, Г.М. Сюта, І.В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.